

Vanhemman alkoholinkäytön vaikutukset lapseen

Marja Holmila

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

Esityksen rakenne

1. Juominen lasten seurassa
2. Vanhempien kasvatusasenteet
3. Vanhempien päihdeongelmat ja lapsi
4. Lasten kokemus
5. Selviytymisestä, auttamisesta ja ennalta ehkäisystä

Vanhempien alkoholinkäyttö on pääosin vastuullista ja lasten seurassa humaltumiseen suhtaudutaan kielteisesti

- Juomatapatutkimuksen mukaan ne, joilla on lapsia, ja erityisesti ne, joiden lapset ovat alle kouluikäisiä, juovat vähemmän ja harvemmin itsensä humalaan kuin ne, joilla ei ole lapsia.
- Keskimääräinen vuosikulutus on alhaisempi miehillä ja naisilla, joilla on alle 18 -vuotiaita lapsia, kuin niillä joilla ei ole. Pienten, alle kouluikäisten lasten vanhemmilla myös keskimääräinen vuosikulutus oli alempi kuin kouluikäisten vanhemmilla.
- Valtaosa kaikista suomalaisista suhtautuu kielteisesti lasten seurassa humaltumiseen (Raitasalo 2010).

Mutta...

- Vaikka vanhemmuusroolissa olevien juominen onkin vähäisempää kuin muilla aikuisilla, on huomattava että kokonaiskulutus Suomessa on kasvanut. Suomalaisten alkoholinkulutus on kolminkertaistunut vuosien 1968-2008 välillä.
- Naisten alkoholinkäyttö lisääntyi kuusinkertaiseksi vuosina 1968 – 2008, ja miesten hieman yli kaksinkertaistui (Mäkelä et al. 2010). Alkoholiksi on läsnä yhä useammassa tilanteessa.
- Vuonna 2008 naisista 14 prosentilla alkoholin riskikäytön raja ylittyi, ja alle 30-vuotiailla naisilla vastaava osuus oli 16 prosenttia (Huhtanen et al. 2011).
- Myös jotain laitonta huumetta ainakin satunnaisesti käyttäneiden nuorten naisten määrä on 2000 -luvulla kasvanut.

Juomisympäristö ja seura

- Tyypillisin ympäristö juomiselle on Suomessa nykyään yksityiskoti, eli paikka jossa lapset enimmiltään ovat.
- Tyypillisin seura kotiympäristössä on oma puoliso. Juominen on muuttunut yhä enenevässä määrin miesten ja naisten yhteiseksi toiminnaksi.
- Tämän muutoksen merkitystä lapsille voi tarkastella mm. kysymällä, juovatko vanhemmat lasten ollessa läsnä.

(Mäkelä et al. 2010)

Lasten seurassa

- Noin 10 prosentissa juomistilanteista, joissa oli lapsia läsnä, vastaajan veren alkoholipitoisuus ylitti yhden promillen, eli tilanteessa oli ollut ainakin yksi enemmän tai vähemmän humalainen aikuinen.
- Lapsia oli mukana 9%:ssa miesten ja 15%:ssa naisten juomakerroista. Lasten läsnä ollessa miehet joivat kerralla keskimäärin neljä annosta alkoholia ja kun lapsia ei ollut läsnä, kuusi annosta. Naisilla vastaavat luvut olivat kolme ja neljä annosta.

(Lähde: Raitasalo 2010).

Saako lasten seurassa humaltua? -suomalaisten mielipiteitä

- Lähes kaikki suomalaiset ovat sitä mieltä, että lasten seurassa ei saisi humaltua. Kaikkein useimmiten tätä mieltä ovat alaikäisten lasten äidit.
- Kuitenkin yli puolet sekä miehistä että naisista oli sitä mieltä, että pienten lasten läsnä ollessa voi humaltua, jos joku seurueessa on selvä ja huolehtii lapsista.
- Lasten seurassa humaltumiseen sovelletaan erityistä käsitystä: humalaisuus on pahasta ennen kaikkea lapsen turvallisuuden näkökulmasta. Humalaisten aikuisten seuraa ja heidän havainnoimistansa ei sinänsä pidetä lapselle haitallisena, jos hänen turvallisuudestaan huolehditaan.
- Mallioppimisesta ei kanneta huolta?

Lähde: Raitasalo, Holmila & Mäkelä 2011

Asenteet lasten seurassa juomiseen, 19-59 -vuotiaat vastaajat

Täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa, %	Lapsia, miehet	Ei lapsia, miehet	Lapsia, naiset	Ei lapsia, naiset
Pienten lasten läsnä ollessa ei tule lainkaan käyttää alkoholia	72	67	76	74
Pienten lasten läsnä ollessa ei tule humaltua	94	92	97	98
Voi humaltua, jos joku seurueesta on selvä ja huolehtii lapsista	55	62	58	58

Lapsuuden ajan kokemukset ja oma toiminta vanhempana

- THL:n Lapsiperheiden hyvinvointi -kyselyssä vastaajilta kysyttiin myös, oliko vanhemman omassa lapsuuden perheessä ongelmia alkoholin liikkäytöstä.
- Vuonna 2006 miehistä 13 % ja naisista 19% sanoi omassa lapsuuden perheessä olleen usein tai jatkuvasti ongelmia alkoholin liikkäytöstä. Oman alkoholinikäyttönsä koki isistä 6% ja äideistä 1% tällä hetkellä ongelmalliseksi.
- Lapsuuden kokemukset heijastuivat osalla omaan toimintaan vanhempana. Naisilla oli muita useammin riittämättömyyden tunteita ja huoli omasta jaksamisesta.
- Miehillä taas lapsuudenkodin alkoholin liikkäyttö heijastui selvemmin omana ongelmikäyttönä.

(Lähde: Holmila ja Raitasalo,2008)

Riittämättömyyden tunteet ja huoli omasta jaksamisesta vanhempana lapsuudenkodin liiallisen alkoholinkäytön mukaan, %

Lapsuuden kodissa liiallista alkoholinkäyttöä	Huoli omasta jaksamisesta vanhempana		Riittämättömyyden tunne vanhempana	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
Ei koskaan	27	38	22	33
Joskus	34	43	23	40
Usein tai jatkuvasti	37	52	29	45
p-arvo (khi2)	ns.	.0005	ns.	.0011

Biologisten vanhempien päihderiippuvuus ja pienten lasten kokemat haitat. Vanla –projekti.

- Tutkimusprojekti tarkastelee vanhempien päihteidenkäytöstä lapsille aiheutuneita terveys- ja sosiaalisia haittoja.
- Missä määrin vanhempien päihdeongelma lisää lapsen riskiä kokea erilaisia haittoja? Millaiset tekijät lisäävät haittojen riskiä tai selviytymistä?
- Tässä esityksessä tarkastelen ainoastaan äitejä ja heidän pieniä lapsiaan. Jatkossa saamme myös tietoja isien päihdeongelman yhteydestä lasten hyvinvointiin (Marke Jääskeläinen).

Aineisto

- Tutkimuksessa käytetään eri rekistereistä kerättyjä tietoja lapsesta ja hänen biologisesta äidistään.
- Kohderyhmänä ovat kaikki Suomessa vuosina 1991, 1997 ja 2002 syntyneet lapset ja heidän biologiset äitinsä.
- Päihteitä ongelmallisesti käyttävien äitejä ja heidän lapsiaan koskevia tietoja verrataan muiden samana vuonna syntyneiden lasten/synnyttäneiden äitien tietoihin.

Päihderiippuvaisen vanhemman määritelmä VANLA -tutkimuksessa

- Päihdeongelmaiseksi tutkimuksessa määriteltiin äiti, jolla oli hoitoilmoitusrekisterissä jokin päihteiden ICD -10 diagnoosi, tai merkintä päihdehuollon laitoksen hoitojaksosta, jolla oli Kelan etuusrekisterissä merkintä alkoholi- tai huumeriippuvuuden hoitoon tarkoitetun lääkkeen ostosta, joiden lapsilla oli todettu sikiöaikainen alkoholi- ja huumealtistus tai joiden kuolinsyyrekisteritiedoissa oli merkintä alkoholi- tai huumeidiagnoosista.
- Kunkin kohortin äitejä koskevia tietoja poimittiin 4 vuotta ennen synnytystä ja 7 vuotta sen jälkeen.
- Tutkimus kohdistuu siis vanhempiin, joilla on diagnostisoitu merkintä päihdeongelmasta, ja jotka ovat olleet jonkin palvelun piirissä. Se ei siis kata sitä huomattavasti suurempaa joukkoa, jonka ongelmat ovat pienempiä, tai jotka ongelmistaan huolimatta eivät ole ottaneet yhteyttä rekistereitä ylläpitäviin hoito- tai tuen yksiköihin.

Päihdeongelmaisiksi diagnostisoidut alle 7 – vuotiaiden lasten äidit eri syntymäkohorteissa käytetyn aineen mukaan (Holmila et al. 2013)

Äidin päihde- riippuvuus	1991 kohortti, % (N=64 776)	1997 kohortti, % (N= 58327)	2002 kohortti, % (N=54686)
Kaikki päihdeongelm	1.0 (n=644)	1.6 (n=928)	1.9 (n=1062)
Alkoholi	0.5 (n=333)	1.0 (n=567)	1.2 (n=641)
Huumeet	0.3 (n=187)	0.3 (n=166)	0.4 (n=201)
Alkoholin ja huumeiden sekakäyttö	0.1 (n=82)	0.2 (n=124)	0.3 (n=176)

Päihdeongelmaisiksi diagnostisoidut alle 7 – vuotiaiden lasten äidit eri syntymäkohorteissa

- Päihteitä ongelmallisesti käyttävien äitien osuus kaikista synnyttäneistä naisista oli vuonna 2002 korkeampi kuin vuonna 1997 ja vuonna 1991.
- Rekisterikäytäntöjen muutokset voivat vaikuttaa kohorttien vertailuun. Tiedämme kuitenkin, että naisten alkoholin ja huumeiden käyttö on kasvanut viimeisten vuosikymmenten aikana (Mäkelä & al.2010; Winter & al. 2011)).
- Vuoden 2002 luku vastaa melko hyvin Suomalaisten terveys 2000 –tutkimuksen tulosta, jonka mukaan noin 2 % kaikenikäisistä naisista on alkoholiriippuvaisia (Halme et al 2008).

Alkoholi on yleisin ongelma

- Naisen päihdeongelmasta kertovista rekisterimerkinnöistä suurin osa liittyi kaikissa kohorteissa alkoholin käyttöön.
- Eniten vuosina 1987–2009 olivat toisaalta lisääntyneet (yli kolminkertaistuneet) huumesairaudet ja huumeongelman laitoshoidon merkinnät.

Päihdeongelmaisen äidin terveydentila ja sosiaaliset ongelmat, vuoden 2002 syntymäkohortti

Lähde: Holmila et al., 2013

	On päihdeongelma	Ei päihdeongelmaa	Merkitsevyys
Kuolema	3 (27)	0.2 (92)	<.0001
Parisuhde	66 (718)	86 (46605)	<.0001
Koulutusta peruskoulun jälkeen	55 (591)	88 (48122)	<.0001
Pitkäaikainen toimeentulotuki	60(651)	9 (4811)	<.0001
Lapsi sijoitettu kodin ulkopuolelle	34 (368)	1.3 (684)	<.0001
Rekisterimerkintä psykiatrisesta häiriöstä	35 (376)	2 (1050)	<.0001

Äidin päihdeongelman yhteys 0-6-vuotiaan lapsen vammoihin ja sairastavuuteen eri kohorteissa

		Äidin päihdeongelma		
		Kyllä	ei	p(khi2)
		%	%	
Vamma tai tapaturma				
1991		6,1	4,7	ns.
1997		19,9	13,6	<.0001
2002		18,3	13,6	<.0001
Sairaalahoidossa <= 1 yö				
1991		45,8	32,0	<.0001
1997		45,1	32,5	<.0001
2002		48,1	32,4	<.0001

Äidin päihdeongelman yhteys alle 0-6 -vuotiaan lapsen psyykkisen kehityksen häiriöihin (F80-F89) eri kohorteissa

	Äidin päihdeongelma		p(khi2)
	Kyllä %	ei %	
1991	3,9	3,0	ns.
1997	9,4	4,8	<.0001
2002	10,2	5,3	<.0001

Lähde: Holmila, Raitasalo, Autti-Rämö & Notkola 2013

Äidin päihdeongelman yhteys alle 0-6-vuotiaan lapsen käytös- ja tunnehäiriöihin (F90-F98) eri kohorteissa

Äidin päihdeongelma

	Kyllä %	ei %	p(khi2)
1991	2,1	0,8	,0002
1997	8,0	2,4	<.0001
2002	7,9	3,0	<.0001

Lähde: Holmila, Raitasalo, Autti-Rämö & Notkola 2013

Äidin päihdeongelman yhteys alle 0-6-vuotiaan lapsen sijoitukseen kodin ulkopuolelle eri kohorteissa

Äidin päihdeongelma

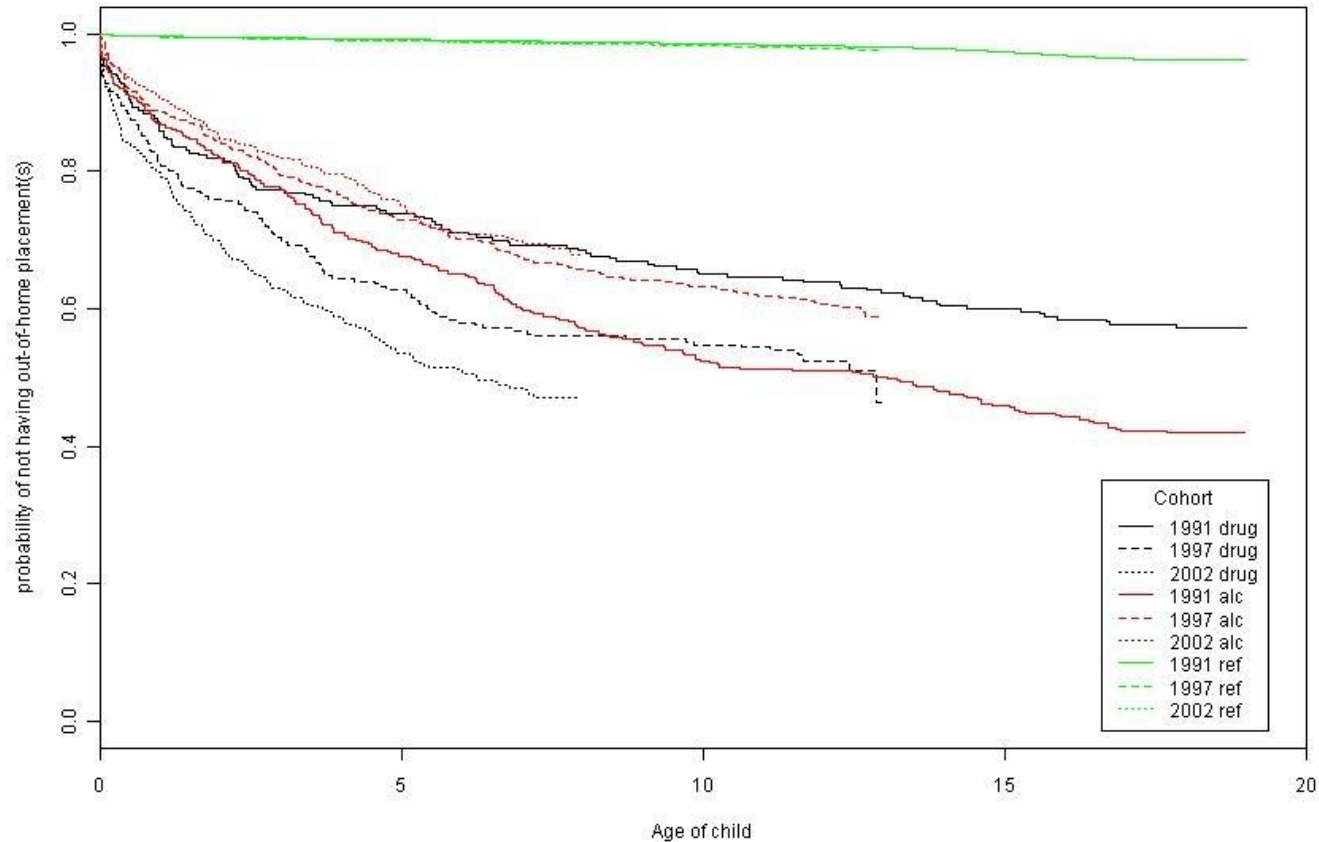
	Kyllä %	ei %	p(khi2)
Sijoitettu			
1991	36,3	1,0	<.0001
1997	35,7	1,2	<.0001
2002	38,4	1,3	<.0001

Yhteenvetoa: äidin päihdeongelman vaikutuksia hänen alle 7 -vuotiaalle lapselleen,

- Äidin päihdeongelmat voivat aiheuttaa lapsen terveydelle ja turvallisuudelle vakavia haittoja
- Päihdeongelmaisten äitien lapsilla on muita lapsia suurempi riski
 - joutua tapaturmaan tai kuolla
 - tarvita sairaalahoitoa
 - saada psyykkisen kehityksen häiriödiagnoosi tai käytös- ja tunnehäiriödiagnoosi
 - olla kodin sijoitettuna kodin ulkopuolelle

Kodin ulkopuolelle sijoittaminen äidin päihdeongelman ja lapsen iän mukaan

Miten lapset kokevat vanhempien runsaan päihteidenkäytön?

- Tutkittua tietoa on olemassa eniten yli 12 –vuotiaista, näin myös Suomessa. Joistakin ongelmista, kuten vanhempien välisen väkivallan kokemista on joissakin maissa tutkittu myös 7-12 -vuotiaiden keskuudessa.
- Voi siis ajatella, että pienetkin lapset pystyvät kommunikoimaan siitä, mitä erilaiset erilaiset perheen ongelmat heille subjektiivisesti merkitsevät.

12-18 –vuotiaiden kokemuksia aikuisten alkoholinkäytöstä

- Suuri osa nuorista kertoi kielteisistä kokemuksista ja tunteista, jotka liittyivät vanhempien juomiseen (841 vastaajaa, internet-kysely).

Häpeää	29
Inhoa	26
Pelkoa	20
Tylsistymistä	13
Vihaa	13
Hauskaa	12
Jännää vaihtelua	12
Yksinäisyyttä	10
Syällisyyttä	6
Ei mikään näistä	45

Lähde: Takala ja Roine 2013

Lasten auttamisesta

- Nähdään lapsi ja kuullaan häntä.
- Vähennetään päihdeongelmiin liittyvää häpeää ja stigmaa kulttuurissamme. Aikuisten kulttuurille ominainen ”arkaluontoisuus” hidastaa lapsen auttamista. Toisaalta stigma ja leimaaminen ovat todellisuutta, joka on otettava huomioon.
- Kehitetään avunsaamisen väyliä lasten omaan arkiympäristöön. Lisätään aikuisten tietämystä alkoholinkäytön vaikutuksista lapsiin.
- Kehitetään lasten kanssa toimivien ammattilaisten tietämystä päihdeongelmista ja annetaan keinoja niiden hoitamiseen omassa työssä. Päihdeongelmaisten aikuisten hoidossa on kysyttävä lapsien olemassaolosta ja tilanteesta.
- Lastensuojelun työmenetelmiä tulee kehittää edelleen. Esimerkiksi läheisneuvonpidolla ja muilla dialogisilla menetelmillä on saatu hyviä tuloksia myös perheiden päihdeongelmien käsittelyssä.

Ennaltaehkäisyä

- Kyseenalaistetaan suomalaisten humalahakuista kulttuuria ja suojataan lapsia humalatilanteilta.
- Lisätään keskustelua ja ymmärrystä vanhemman roolista lapsen juomisoppimisen mallina.
- Autetaan omassa lapsuudessaan päihteiden väärinkäytöstä kärsineitä vanhempia.
- Autetaan nuoria aikuisia hallitsemaan omaa päihteidenkäyttöään jo ongelmien varhaisvaiheessa. Monella vanhemmaksi tulevalla voi olla jo yli kymmenen vuoden runsaan käytön tottumus takanaan.
- Kehitetään tapoja auttaa lasta löytämään itselleen apua omassa elinympäristössään omilla ehdoillaan. Internet ja koulu.
- Perheet ovat erilaisia, keinojenkin pitäisi olla erilaisia.

Lähteet

- Holmila, M. ja Raitasalo, K. (2008). Lapsuudenkodin alkoholin liikkakäytön vaikutukset. Teoksessa Moisio, P. et al. (toim.) Suomalaisten hyvinvointi. Stakes. Vammala: Vammalan kirjapaino, 294-309.
- Raitasalo, K. (2010) Saako lasten seurassa juoda? Alkoholinkäyttö lasten seurassa ja asenteet sitä kohtaan. Teoksessa: Mäkelä, P., Mustonen, H., Tigerstedt. (toim.) (2010) Suomi juo, THL , Helsinki: Yliopistokirjapaino, 167-176.
- Raitasalo, K., Holmila, M & Mäkelä, P. (2011). Drinking in the presence of underage children: attitudes and behaviour. Addicton Research and Theory, 19 (5); 391-401.
- Holmila, M., Raitasalo, K. & Kosola, M. (2013). Mothers who abuse alcohol and drugs. Health and social harms among mothers of small children in three child cohorts. Nordic Studies on Alcohol and Drugs (30), 5-13.
- Holmila, M., Raitasalo, K., Autti-Rämo, I. ja Notkola, I.-L. (2013): Päihdeongelmaisten äitien lapset – rekisterien antama kuva. Teoksessa: Katariina Warpenius, Marja Holmila ja Christoffer Tigerstedt (toim.). Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. THL , Tampere: Juvens Print- Suomen Yliopistopaino Oy, 36-46

Lähteitä (jatk.)

- Takala, J. ja Roine, M. (2013). Nuorten kokemuksia aikuisten alkoholinkäytöstä. Teoksessa: Katariina Warpenius, Marja Holmila ja Christoffer Tigerstedt (toim.). Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. THL , Tampere: Juvens Print- Suomen Yliopistopaino Oy, 36-46 24-35.
- Roine, M. (2010). Työkaluja lasten kohtaamiseen tarvitaan. Mira Roine, Minna Ilva ja Janne Takala (toim.) Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinkkasäätiön raportteja 57. A-klinkkasäätiö, 39-46.
- Holmila, M. ja Ilva, M. (2010). Näkymätön uhri vai pätevä toimija? Vanhempiansa päihteidenkäytöstä kärsivien lasten mielipiteitä ja selviytymiskeinoja. Teoksessa: Mira Roine, Minna Ilva ja Janne Takala (toim.) Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinkkasäätiön raportteja 57. A-klinkkasäätiö, 47- 59.